SKEPTIKKO

Skepsiksen haaste

Huuhaa-palkinto

Seminaarin anti

Numero 5 syksy 1989

Sisällys:

Kansi Jussi Parikka, piirrokset Jyrki Nykänen.

Jäsenasioista, lehtitilauksista ja muista yhdistyksen toimintaan liittyvistä kysymyksistä pyydetään neuvottelemaan sihteerin kanssa, puh. 90-356028 (varmimmin aamupäivisin) tai postitse:

Matti Virtanen
Kuismakuja 1 S 18
00720 Helsinki

SKEPTIKKO-lehden toimitus: päätoimittaja Hannu Karttunen, muut toimitusneuvoston jäsenet: Matti Virtanen ja Nils Mustelin.
Tämän lehden sisältöön liittyvissä asioissa voi ottaa yhteyttä päätoimittajaan, puh. 90-4572709, postiosoite:

Hannu Karttunen
Tieteellisen laskennan palvelu
PL 40
02101 Espoo

ISSN 0786-2571

Kauheat skeptikot

Hannu Karttunen

Kyllä me skeptikot olemme kaameaa porukkaa:

> Skeptikko on eräänlainen fossiili, atavistinen jäänne valistuksen ajalta. - - - Harvoin skeptikko on vakavasti otettava tiedemies. Hän on joko ikäloppu taikuri tai urallaan jälkeenjäänyt filosofi. - - - Skeptikko on köyhä ja ahdas ja haluaa, että kaikki muutkin ovat köyhiä ja ahtaita.
> (Leena Larjanko, *Aamulehti* 22.10.1989)

> Näiden tiedemiehinä mitättömien kyhäilijöiden asenne ei ole enää millään tavalla tieteellinen, vaan fanaattisen kielteinen. - - - Ainakaan tiedemiehillä ei ole varaa minkäänlaiseen omahyväiseen ahdaskatseisuuteen. Maailma ja ihmiskunta ovat kerta kaikkiaan liian arvokkaita jätettäviksi sellaisten saatanan tunarien käsiin.
> (Jorma-Veikko Sappinen, *Portti* 3/1989)

Skeptikkoja on usein syytetty ivallisesta suhtautumisesta rajatiedon edustajiin. Ehkä ylläolevat lainaukset edustavat sitä korrektia, objektiivista kirjoitustyyliä, johon meidänkin fossiilien pitäisi pyrkiä.

Noissa kirjoituksissa vihjataan myös, että skeptikon työ olisi jotenkin taloudellisesti kannattavaa. Ilmeisesti nuo rahat asustavat jossakin rinnakkaisessa maailmankaikkeudessa, sillä ainakaan kukaan skepsisläinen ei ole niitä vielä nähnyt. Kyllä tämä vapaa-aikana tehtävä työ on pelkästään tappiollista; Skepsiksen jäsenmaksut kattavat hädin tuskin tämän lehden painatuskulut, eikä niistä liikene luento- tai kirjoituspalkkioita.

Skeptikkoja syytetään usein selittelijöiksi, jotka hinnalla millä hyvänsä haluavat keksiä luonnollisen selityksen epätavallisille ilmiöille. Ilmiöiden poisselittämiseen on helppo syyllistyä, sillä rajatiedon puolestapuhujat tyrkyttävät jatkuvasti todisteiksi kovin epämääräistä aineistoa, kuten keskenään hyvin erilaisia kerto------ ihmeellisistä tapahtumista. Koska usein saatavana on vain toisen käden tietoja, tapausten asiallinen tutkiminen on vaikeaa. Jälkeenpäin on mahdotonta eliminoida kaikkia virhelähteitä, jotka ovat saattaneet vaikuttaa näiden tapausten

kuvauksiin. Tällaisten kertomusten tutkimisella ja selittämisellä ei ole tieteellistä merkitystä (paitsi ehkä folkloristiikan tutkijoille), eikä niillä voi olla todistusarvoa suuntaan eikä toiseen.

Jos haluamme olla varmoja, että tapahtuma on yliluonnollinen, on kaikki luonnolliset selitykset pystyttävä osoittamaan mahdottomiksi. Ja tämä taas valitettavasti edellyttää ilmiön testaamista valvotuissa olosuhteissa.

Me skeptikot olemme valmiita suhtautumaan yliluonnollisiin ilmiöihin hyvin vakavasti, kunhan vain ensin näemme edes yhden sellaisen. Mitään laajamittaista tutkimustyötä Skepsis ei käytännön syistä kuitenkaan voi tehdä. Olemme kuitenkin halukkaita testaamaan meille esitettyjä yliluonnollisia ilmiöitä tavalla, johon tiedeyhteisön on suhtauduttava vakavasti. Näiden ilmiöiden löytämisestä Skepsis on nyt luvannut 10 000 markan löytöpalkkion. Sen säännöt löytyvät toisaalta tästä lehdestä. Ennustan jo nyt, että meitä syytetään byrokraattisista säännöistä, joilla kaikki halukkaat pelotellaan tiehensä. Tämä ei suinkaan ole sääntöjen tarkoitus. Niillä pyritään vain karsimaan pois häiriköt ja seulomaan esiin ne ihmiset, jotka ovat rehellisesti vakuuttuneita yliluonnollisista kyvyistään.

Tiedän, että yliluonnollisista kyvyistä vakuuttuneet ihmiset kieltäytyvät uskomasta tällaisten valvottujen kokeiden merkitykseen. Tieteellistä tutkimusmetodia ei kuitenkaan voi korvata käsienheiluttelulla, vaikka sellainen antaisikin heidän kannaltaan mieluisampia tuloksia.

Muuten, Larjangolle ja Sappiselle tiedoksi, että suurimman skeptikkoyhdistyksen CSICOPin hallitukseen kuuluvat mm. seuraavat ahtaat saatanan tunarit: kirjailija Isaac Asimov, fysiikan nobelisti Murray Gell-Mann, eläintieteilijä Stephen Jay Gould, tähtitieteilijä Carl Sagan, lihas- ja aurinkovoimalla kulkevilla lentokoneillaan kuuluisuutta saavuttanut Paul MacCready, filosofi Willard Quine jne. jne.

Skepsiksen haaste

Erkki Kauhanen

Skepsis ry:n haaste, julkistettu ensimmäisessä pohjoismaisessa skeptikkojen seminaarissa "Are there any well-attested Paranormal phenomena?", Helsingissä 14.10.1989:

Ainakin kirjoitetun historian alkuajoista lähtien on ihmisten keskuudessa kierrellyt tarinoita erilaisista yliluonnollisiksi sanotuista ilmiöistä. Näitä tarinoita on kaikkien kansojen ja kulttuurien piirissä, ja ne muodostavat osan ihmiskunnan yhteistä kulttuuriperintöä. Myös monen uskonnon synnyssä niillä on keskeinen osuutensa.

Nämä tarinat ovat sinänsä kiinnostavia mm. perinnetieteellisestä näkökulmasta. Tämän lisäksi niillä usein katsotaan olevan myös maailmankuvallista merkitystä. Tieteellisen maailmankuvan kannalta näillä tarinoilla on kuitenkin yksi harmillinen piirre: on epävarmaa, onko yhtään yliluonnollista ilmiötä koskaan tuotettu valvotuissa olosuhteissa.

Kaikki tiedämme, miten helposti tarinoita syntyy, ja miten helposti kerran syntynyt ja liikkeelle lähtenyt tarina jatkaa kulkuaan, vaikka kaikki tosiseikat puhuisivat sitä vastaan. Kirjoitettu historia on tällaisia tarinoita täynnä. Niinpä tarinat sinänsä eivät kelpaa todistamaan niissä itsessään esiintyviä väitteitä.

Toisaalta todellisuus on aina moninaisempi kuin millään historiallisella hetkellä voidaan kuvitella. Kuka esimerkiksi sata vuotta sitten olisi aavistanut ydinvoiman? On siis mahdollista, tai oikeastaan varmaa, että luonnolla on meille vielä monia yllätyksiä tarjottavana.

Onko paranormaaleiksi sanottujen ilmiöiden laita näin? Sen selvittämiseksi Skepsis ry. julistaa kaikkien Suomen kansalaisten tai Suomessa vakituisesti asuvien henkilöiden haettavaksi 10 000 markan suuruisen palkinnon.

Tämän palkinnon Skepsis ry:n hallitus maksaa jokaiselle, joka tämän palkinnon sääntöjen mukaisissa valvotuissa koeolosuhteissa onnistuu tuottamaan paranormaaliksi katsottavan ilmiön tai osoittaa omaavansa ns. yliluonnollisia tai okkulttisia kykyjä, kuten selvänäön, ennustamisen, psykokineesin tai ruumiista poistumisen taidon.

Skepsiksen haasteen säännöt, hyväksytty yhdistyksen hallituksen kokouksessa 9.10.1989:

1. Paranormaaleiksi katsotaan tässä kaikki sellaiset ilmiöt, joita vallitsevan tieteellisen käsityksen mukaan voidaan pitää tunnettujen luonnonlakien vastaisina, kuten esimerkiksi telepatia, selvänäköisyys, ns. ennalta tietäminen eli prekognitio, psykokineesi, ruumiista poistuminen (ns. out of the body experience), veden tai kätkettyjen esineiden löytäminen taikavarvun tms. keinon avulla, astrologisiin menetelmiin perustuva tulkinta, jne. Jos ilmiö tai kyky ei ole katsottavissa paranormaaliksi tai jos se ei ole kokeellisesti testattavissa, se ei kuulu tämän palkinnon piiriin.
2. Skepsiksen haasteeseen voi vastata jokainen täysi-ikäinen ja täysivaltainen Suomen kansalainen tai täällä pysyvästi asuva henkilö. Alaikäinen voi vastata haasteeseen holhoojansa kirjallisella suostumuksella.
3. Haasteeseen vastaaminen tapahtuu lähettämällä Skepsiksen hallitukselle asiaa koskeva vapaamuotoinen kirje, jossa
   a. selvästi sanotaan, että allekirjoittanut tahtoo vastata Skepsiksen haasteeseen
   b. selostetaan, millaisesta paranormaalista ilmiöstä tai kyvystä on kyse
   c. on mukana jonkun täysi-ikäisen ja täysivaltaisen Suomen kansalaisen allekirjoittama vakuutus siitä, että haasteeseen vastaaja on osoittanut kuvatun ilmiön tai kyvyn.
4. Väitetyn ilmiön tai kyvyn testaa Skepsiksen hallituksen kutakin tapausta varten erikseen valtuuttama asiantuntijaryhmä, joka myös suunnittelee testijärjestelyt
5. Varsinaisen testijärjestelyn suunnittelemiseksi asiantuntijaryhmä voi pyytää haasteeseen vastaajan esitestiin. Esitestin tekee asiantuntijaryhmä tai sen valtuuttama henkilö.
6. Jos testiin osallistuminen edellyttää matkustamista testipaikalle, haasteeseen vastaajan on itse huolehdittava matka-, majoitus-, ym kustannuksista.
7. Testijärjestely pyritään suunnittelemaan niin halvaksi kuin mahdollista. Jos testijärjestely kuitenkin synnyttää kustannuksia, ne on haasteeseen vastaajan maksettava. Kun testijärjestelyn hinta on selvillä, se ilmoitetaan haasteeseen vastaajalle, joka voi tässä vaiheessa vielä vetäytyä kokeesta. Muussa tapauksessa tehdään haasteeseen vastaajan ja Skepsis ry:n välinen kirjallinen sopimus testin suorittamisesta, ns. testin esipöytäkirja. Skepsiksen puolesta esipöytäkirjan allekirjoittavat yhdistyksen hallituksen puheenjohtaja ja asiantuntijaryhmän puheenjohtaja.
8. Testin esipöytäkirjassa
   a. molemmat osapuolet sitoutuvat noudattamaan näitä Skepsiksen haasteen sääntöjä
   b. haasteeseen vastaaja ilmoittaa hyväksyvänsä esipöytäkirjassa kuvatut testijärjestelyt

c. molemmat osapuolet sopivat siitä, millä edellytyksellä vastaajan testisuoritus voidaan katsoa onnistuneeksi tai epäonnistuneeksi
d. vastaaja sitoutuu ottamaan kantaakseen pöytäkirjassa määritellyt testikustannukset ja suorittamaan summan Skepsiksen tilille sovittuun aikaan mennessä
e. Skepsis sitoutuu antamaan palkintosummaa vastaavan shekin haasteeseen vastaajalle käteen välittömästi testisuorituksen onnistuneeksi toteamisen jälkeen. Shekin katteellisuudesta vastaa esipöytäkirjan allekirjoitushetkellä istuva Skepsiksen hallitus yhteisvastuullisesti.
f. sovitaan testin ajasta ja paikasta
g. molemmat osapuolet nimeävät yhden testin suunnittelemiseen ja suorittamiseen osallistumattoman tarkkailijan, jonka tehtävä on testitilanteessa seurata testin sujumista ja allekirjoittaa testipöytäkirja. Kumpikin osapuoli vastaa itse nimeämänsä tarkkailijan matka-, majoitus-, ym. kustannuksista.

9. Jos jompikumpi sopimusosapuoli jättää saapumatta testipaikalle sovittuun aikaan ilman pätevää force majeure -syytä poisjäämiseen, katsotaan poisjäänyt luovuttaneeksi. Haasteeseen vastaajan osalta luovutus katsotaan samanmerkityksiseksi kuin testissä epäonnistuminen. Jos luovuttaja on Skepsis, haasteeseen vastaaja on oikeutettu samaan palkintoon kuin jos hän olisi onnistunut testissä. Force majeure -syyn sattuessa sovitaan mahdollisimman pian kirjallisesti uudesta testiajasta ja paikasta. Mahdollisista lisäkustannuksista vastaa saapumatta jäänyt.
10. Testin kulusta tehdään testipöytäkirja, johon tulokset kirjataan näiden sääntöjen pykälässä 8g mainittujen tarkkailijoiden varmentamina. Jos tarkkailijoiden kesken syntyy testin aikana erimielisyyttä kokeen kulusta, kiistelty koevaihe uusitaan.
11. Testipöytäkirjan ja näiden sääntöjen pykälässä 8c mainittujen yhteisesti sovittujen kriteerien perusteella Skepsiksen asiantuntijaryhmä tulkitsee, onko haasteeseen vastaajan katsottava onnistuneen vai epäonnistuneen suorituksessaan. Tämän tulkintansa asiantuntijaryhmä kirjaa testipöytäkirjaan, josta molemmille sopimusosapuolille annetaan yksi kappale.
12. Halutessaan vastaaja voi onnistuneen kokeen jälkeen pyytää palkintosumman suoritettavaksi valitsemalleen Suomessa toimivalle yleishyödylliselle yhteisölle.
13. Kokeen tulos ja testiasiakirjat ovat Skepsis ry:n ja haasteeseen vastaajan kummankin vapaasti julkistettavissa.
14. Tämä haaste on voimassa niin kauan kuin Skepsis ry:n hallitus sen järjestäytymiskokouksessaan vuosittain uudistaa.
15. Näissä säännöissä mainittuja esipöytäkirjaa ja testipöytäkirjaa sekä testin tulosta koskevat erimielisyydet ratkaisee tarvittaessa Helsingin raastuvanoikeus.

Ja lopuksi vielä muutama kommentti haasteen ja sääntöjen johdosta.

Ensinnäkin: haasteen tarkoituksena ei ole pilkata niitä, jotka uskovat omaavansa yliluonnollisia kykyjä. Käsityksemme mukaan huomattava osa näistä ihmisistä on uskossaan vilpittömiä. Me haluamme nyt tarjota heille mahdollisuuden sen selvittämiseksi, löytyykö tämän käsityksen tueksi myös muiden hyväksyttävissä olevaa näyttöä. Testaajan kannalta mikään ei olisi kiinnostavampaa ja ansiokkaampaa kuin löytää tieteelle uusi ilmiö.

Toisaalta: Suomessa on paljon henkilöitä, jotka julkisuudessa kerskailevat näillä väitetyillä kyvyillään, ja osa heistä jopa elää niillä. Haaste tarjoaa hyvän mahdollisuuden tällaisten ihmisten asettamiseksi vastaamaan sanoistaan, ainakin periaatteessa; itse en usko, että yksikään maksullinen selvänäkijä tai muu ennustaja uskaltautuu testattavaksemme.

Itse säännöistä voisi joku huomauttaa, että ne ovat turhan monimutkaiset. Ehkä niin, mutta tarkoituksemme on ollut tehdä niistä mahdollisimman yksiselitteiset, jotta haasteeseen vastaaja tietäisi tarkalleen oikeutensa sekä sen, mitä me puolestamme edellytämme. Jälkeen päin riiteleminen ei ole kenenkään edun mukaista.

Se, että haasteeseen vastaaja joutuu itse maksamaan testikustannukset, johtuu yksinkertaisesti siitä, että ensinnäkään Skepsiksellä ei ole paljon varoja, ja toiseksikin siitä, että näin on tarkoitus karsia vastaajista pois ne, jotka eivät ole tosissaan.

Itse asiassa useimmat testit on mahdollista tehdä ilman mitään erityiskustannuksia, varsinkin kun Skepsiksen toimihenkilöt tekevät työnsä tietysti korvauksetta. Mahdolliset kustannukset riippuvat lähinnä haasteeseen vastaajasta. Jos vastaaja suostuu yksinkertaiseen koejärjestelyyn, meille se kyllä sopii. Mutta jos esimerkiksi varpumies vaatii, että testissä on käytettävä ehdottomasti virtaavaa vettä, ja että vesimäärän tulee olla suuri, tämä jo johtaa paljon monimutkaisempaan järjestelyyn putkineen ja venttiileineen. Ja se maksaa.

Sääntöjen julkisuuspykälä (13) oli myös pitkän miettimisen aihe, mutta lopulta siihen kuitenkin päädyttiin mm. siitä syystä, että Skepsis näin on tasavertainen haasteeseen vastaajan kanssa. Jos nimittäin tuloksen julkistaminen olisi ehdollista, voin hyvin kuvitella, miten kaupalliset selvänäkijät kävisivät testauttamassa itsensä siinä toivossa, että saisivat onnistuneesta testistä mainosvaltin — epäonnistumisesta tietysti vaiettaisiin. Molemminpuolinen julkistamisen vapaus on fair play. Tietysti voidaan jossain poikkeuksellisen kiinnostavassa tapauksessa harkita testiä myös ilman julkistamismahdollisuutta, mutta silloin on kyse puhtaasta akateemisesta mielenkiinnosta, eikä tilanne kuulu enää haasteen piiriin.

Tätä kirjoitettaessa on kirjeitä haasteesta kiinnostuneilta tullut sihteerille jo vino pino, ja sääntöjä on postitettu melkoinen nippu. Uskoisin kuitenkin, että suurin osa halukkaista karsii itse itsensä säännöt luettuaan. Jokainen, joka lopulta ilmoittautuu halukkaaksi, saa yrittää.

Toivomme, että jäsenet levittävät sanaa haasteesta oman alueensa paranormaalien kykyjen keskuuteen. Sille jäsenelle, joka löytää testiin sellaisen henkilön, joka siinä onnistuu, tarjoan koska tahansa ilomielin tuopin.

Vaikea haaste

Matti Virtanen

Skepsiksen hallituksessa pohdittiin 10 000 markan haasteen julkistamista pitkään ja hartaasti. Yksi syy epäröintiin oli se, että pelkäsimme haasteen tuovan kamalasti työtä — pilvin pimein varpumiehiä ja selvänäkijöitä, joiden kykyjä joutuisimme tutkimaan kaikkina viikonloppuina elämämme loppuun asti.

Kun haasteemme nyt on ollut pian kuukauden päivät julkinen, voimme huokaista helpotuksesta: kirjeitse asiaa on tiedustellut vain parikymmentä ihmistä, joille olemme lähettänet oheiset haasteen pelisäännöt. Kirjeeseen on liitetty vastauslomake, jossa pyydetään haastajan henkilötietoja sekä tarkkaa kuvausta testattavaksi tarkoitetusta kyvystä. Näitä vastauslomakkeita on lähetetty täytettynä meille takaisin vain kaksi kappaletta, joista toinen ehkä tarjoaa mahdollisuuden kokeen järjestämiseen. Lisätietoja siitä julkaisemme Skeptikon seuraavassa numerossa.

Mitä ihmekykyjä vastaajillamme sitten on? Kuten odottaa saattoi, yleisin on veden tai maasäteilyn havaitseminen taikavarvulla. Niihin viittaavia kykyjä ilmoitetaan yhdeksässä kirjeessä. Selvänäköä tai ennustajanlahjoja on kirjeiden mukaan viidellä ihmisellä. Loput kirjeet ovat melko sekavia. Tässä muutamia kuvauksia varpumiesten (ja -naisten) kyvyistä:

> "Olen huomannut, että paju tai kataja haarukka taipuvat käsissäni, ja mieltäni on askarruttanut, että mistähän moinen ilmiö johtuu."
>
> "Käytän nk. heiluria. Kysyessäni ajatuksissani siltä vastausta mihin hyvänsä (kunhan teen sen hyvässä tarkoituksessa ehkä tavoittele taloudellista etua kuten lottovoittoa) saan siltä vastauksen: kyllä, mikäli heiluri pyörii ympyrää. - - Saan siis vain kyllä tai ei-vastauksia, mutta lisäkysymyksiä tekemällä voin tarkentaa."
>
> "Ällistyin, kuinka vahvasti varpu taipui käsissäni, vaikka yritin panna vastaankin. Ilmeisesti maassa olevat "vesisuonet" aiheuttavat sähköisen ilmiön veden virtauksen takia. Maahan kätketyt vesijohdot ja vastaavat eivät ole tarpeeksi suuria siihen tarkoitukseen. - - En pidä itseäni hulluna enkä uskovaisena."
>
> "Täytyisi olla sula maa, sillä en tiedä toimiiko pajun vesa talvella."

"Joitakin vuosia sitten suunnittelin kojeen, jonka avulla sivullinenkin toteaisi maasäteilyn olemassaolon. Ensin olisi tehtävä kokeita, joilla varmistetaan rakenne ja aineet. - - Tarvittaisiin ainoastaan henkilö ja paikka, johon maaenergia vaikuttaa."

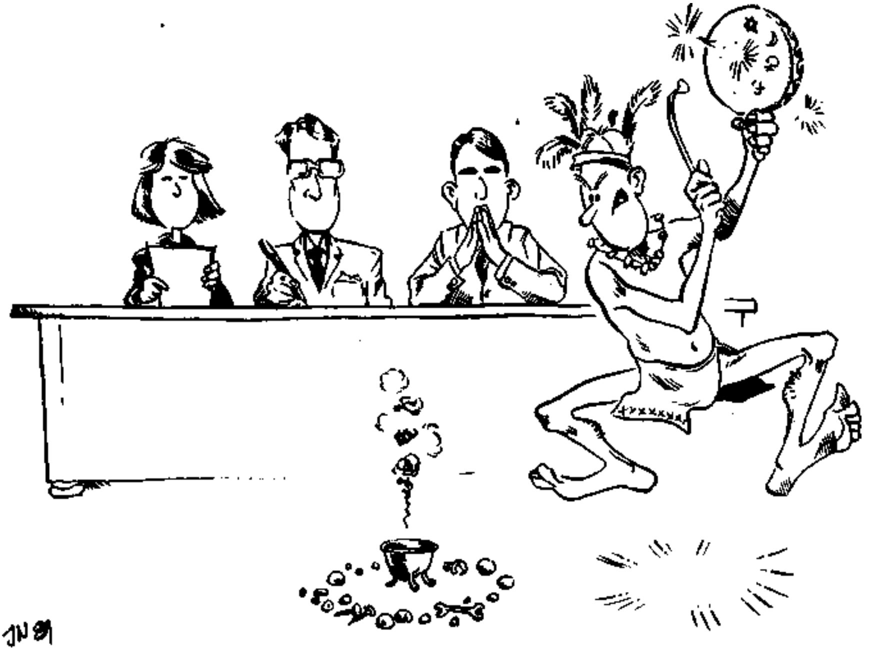
" Ei ole kysymys rahasta vaan totuudesta".

"Olen katsonut kaivoja yli 40 joihin kaikkiin on tullut ihme kyllä vettä riittävästi, jokaisen talouden tarpeisiin. - - Pystyn myös avainta apuna käyttäen toteamaan onko niska tai selkäkipu maansäteilystä johtuvaa." (Tämä kirje oli osoitettu Skeppis ry:lle — kirjoittaja myönsi, että "Tässä kirjeessä on kirjoitus virheitä, mutta haetanneko tuo mittää").

Varputaitureiden kirjeet kuvastavat yleensä vilpittömän tuntuista uskoa omiin kykyihin. Selvänäköisyydellään kehuskelleet haastajat sen sijaan tuntuvat hieman levottomammilta. Saamiemme kirjeiden joukossa oli myös muutama psykoottiselta vaikuttava tervehdys.

Ennustajien itseluottamus tuntuu rajattomalta. Lappeenrannasta meille kirjoitti eräs näkijä, joka kertoo ennustaneensa julkisesti vuodesta 1979 lähtien. Hän haluaa testistä oikean shown: mainos lehteen, esitysaikaa 1,5 tuntia + mahdolliset kysymykset + tuomariston päätös yms. Kokonaisaika kai kolmisen tuntia. "Vastaus viikon aikana tai olette luovuttaneet. Paljon todistajia. Kiitos kymppitonnista, vaikka asia paljon arvokkaampi!"

Valitettavasti tämäkään henkilö ei ole palauttanut testilomakettamme, jossa hänellä olisi tilaisuus tehdä tarkempi ehdotus koejärjestelyistä.

Skepsiksen Huuhaa-palkinto numero 1

Palkinto myönnetään Werner Söderström Osakeyhtiölle pitkällisestä ja ansiokkaasta toiminnasta valetieteellisen kirjallisuuden kustantamisen ja levittämisen alueella.

Palkintolautakunta on palkintoa myöntäessään pannut WSOY:n viimeaikaisesta tuotannosta erityisesti merkille seuraavat teokset:

suurteos *Terveen elämän salaisuudet*

Astrologian käsikirja

Numerologian alkeet

Runsaasta vanhemmasta toiminnasta voisi poimia erikseen esimerkiksi A.E. Wilder-Smithin kirjan *Luonnontieteet eivät tunne evoluutiota* vuodelta 1981.

Palkintolautakunta korostaa, että palkinnon myöntämisen peruste ei ole valetieteellisen materiaalin julkaiseminen sinänsä: moniarvoisuus on julkaisutoiminnassa tärkeää, eikä sensuuria tule sallia missään muodossa. Sen sijaan palkinto myönnetään WSOY:lle siksi, että julkaistessaan valetieteellistä aineistoa se on

tehnyt sen sillä tavoin, että lukija kirjaesittelyistä, mainoksista, kirjojen kansista ja itse kirjoista saattaa saada väärän kuvan siitä, mikä on todellista tietoa, mikä taas taikauskoista fantasiaa. Näin tehdessään WSOY on palkintolautakunnan mielestä johtanut yleisöä harhaan. Valetieteellisen tiedon levittäminen ikään kuin olisi kyse todellisesta tiedosta, hämärtää tiedon ja taikauskon käsitysten välistä rajaa, eikä voi olla vaikuttamatta yleiseen sivistystasoon.

Vaikka Suomessa on useitakin kustantamoja, jotka ovat erikoistuneet pseudotiedon levittämiseen, palkintolautakunta katsoo, ettei niiden toiminta ole kansansivistyksen kannalta erityisen vahingollista. Näin on siksi, että niiden tuotteita ostaessaan lukija tietää kustantamon suuntautumisen.

Arvovaltainen ja kansansivistystehtävää täyttävä kustantamo sen sijaan julkaistessaan pseudotieteellistä materiaalia samanarvoisena varsinaisen tietokirjallisuuden kanssa antaa sille osan omasta arvokkuudestaan ja uskottavuudestaan. Lukijan mielessä kustantamon kunnianarvoisa nimi on sen julkaisujen laadun tae. Että näin ei ole aina todellisuudessa, on palkintolautakunnan mielestä valitettavaa.

Palkintolautakunnan mielestä Werner Söderström Osakeyhtiö on aiheuttanut yleiselle sivistystasolle suurta vahinkoa julkaistessaan sellaisia teoksia, joiden pääasiallisen sisällön se on tiennyt tai sen olisi tullut tietää tosiasioiden vastaiseksi. Palkintolautakunta ymmärtää kyllä taloudellisia motiiveja, mutta katsoo, että pseudotieteellistä kirjallisuutta on mahdollista julkaista myös niin, että ihmisiä ei johdeta harhaan.

Palkintolautakunta haluaa muistuttaa, että tilanteessa, jossa paljon hyvää tietokirjallisuutta kamppailee vähistä julkaisemisen mahdollisuuksista, jokainen yksittäinen julkaisupäätös on nähtävissä sivistyksellisenä ja kulttuuripoliittisena kannanottona.

WSOY ja moniarvoinen kustannuspolitiikka

Erkki Kauhanen

Että Skepsiksen ensimmäinen Huuhaa -palkinto myönnettiin siis WSOY:lle, saattaa monesta tuntua yllättävältä. WSOY:n kustannustoiminta on ylipäänsä varsin laadukasta, ja huuhaa-osastoon on siitä luettavissa vain pieni osa.

Yllättävyys kuitenkin vähenee, kun ottaa huomioon, että pienestä suhteellisesta osuudesta huolimatta WSOY:n tuottaman pseudotieteellisen kirjallisuuden absoluuttiset määrät ovat melko suuret, useita kirjoja vuodessa. Sivuissa ja painoksissa mitaten WSOY on varmasti yksi Suomen suurimmista ellei peräti suurin

pseudo-kirjallisuuden kustantaja. Ainakin se on niistä arvovaltaisin. WSOY:n neljä kirjainta kirjan kannessa ovat laadun tae, vai mitä?

Mielestämme pseudotiedon levittäminen ei kuulu sivistystehtäväänsä vakavasti suhtautuvan kustantamon kuvaan. Jos sen sijaan toiminnan motiivit ovat puhtaasti kaupalliset, sivistyksellisistä perinteistä ja periaatteista on turha puhua edes juhlapuheissa. Vaikka tieto käsitteenä ja lauseiden faktuaalisena luokkana onkin ehkä hieman diffuusi, ei ajatus "parhaasta käytettävissä olevasta tiedosta" ole sisällyksetön. Mielestämme laatukustantajan tulee tietokirjallisessa tuotannossaan pyrkiä ohjaamaan ihmisiä parhaan käytettävissä olevan tiedon ääreen.

Skepsiksen valtuuskunta, puheenjohtaja Nils Mustelin ja minä, kävimme tästä asiasta 10.11. noin tunnin mittaisen keskustelun WSOY:n pääjohtajan Antero Siljolan ja tietokirjallisuudesta vastaavan varatoimitusjohtaja Keijo Ahdin kanssa.

Toimme keskustelussa esille huolemme tietokirjallisuuden kustannustoiminnasta ja erityisesti pseudotiedon jatkuvasta leviämisestä, joka hämärtää ihmisten mielissä todellisen tiedon merkitystä ja kuvaa. Yhtiön edustajat taas odotetusti puolustautuivat mm. vetoamalla kustannustoiminnan moniarvoisuuteen. Moniarvoisuus merkitsee sitä, että mitä tahansa on voitava julkaista. Emme saaneet ymmärrystä argumentillemme, että vaikka mitä tahansa voikin julkaista, miksi pitäisi tehdä niin?

WSOY:n johto kieltäytyi odotetusti ottamasta vastaan palkintoamme. Emme mielestämme ansaitse sitä, Antero Siljola sanoi. Mutta voi miten paljon tässä maailmassa jaetaankaan ansaitsematonta kunniaa.

Skepsiksen ensimmäinen Huuhaa -palkinto on talletettu Skepsiksen arkistoihin, joissa se tulee olemaan muistutuksena kulttuuripoliittisesta kannanotostamme. Voi olla, että olen väärässä, mutta sain keskustelusta Siljolan ja Ahdin kanssa sen vaikutelman, että asiaa oli sielläkin pohdiskeltu, eikä kannanotto sikälikään ehkä mene hukkaan.

Kun Huuhaa-palkinnosta joka tapauksessa on tarkoitus tehdä vuosittainen, toivon että jäsenet pitävät silmänsä auki ja pistävät vuoden mittaan muistiin havaitsemiaan hyviä ehdokkaita. Palkinnon saajan ei tietenkään tarvitse olla aina kustannusyhtiö. Periaatteena olemme pitäneet, että syyntakeettomia on turha palkinnolla kiusata, eikä varsinaisiin huuhaa-kustantamoihinkaan kannata tuhlata ruutia. Vaarallista sivistyksellisesti sen sijaan on se, kun jokin kulttuurisesti arvokas taho hairahtuu.

Kolme päivää epäilyä

Matti Virtanen

Skepsis-yhdistyksen seminaari "Are there any well-attested Paranormal phenomena" pidettiin Helsingin yliopistolla 13.-15. lokakuuta. Ilahduttavan moni r.y.:mme jäsenistä oli paikalla, ja kotiin jääneetkin ehkä huomasivat tapahtuman sanomalehdistä tai televisiosta. Valitettavasti vain julkisuus keskittyi kovin yksipuolisesti yhteen vieraaseemme James Randiin, ja suurelle yleisölle jäi epäselväksi, mitä Skepsiksen muilla vierailla oli sanottavaa.

Seminaarin antia tullaan julkaisemaan Skeptikon seuraavissa numeroissa. Valitettavasti kaikki luennoitsijavieraamme eivät jättäneet käyttöömme kunnollisia kirjallisia yhteenvetoja, joten tämä alustava selostus perustuu pääosin hajanaisiin muistiinpanoihin.

Torstaina 13. lokakuuta Yliopiston päärakennuksen vanhalle puolelle oli kokoontunut noin 80 ihmistä. He saivat ensin kuulla yhdistyksen puheenjohtajan Nils Mustelinin avaussanat. Mustelin aloitti kiittämällä Suomen Akatemiaa, jonka avustus teki seminaarin järjestämisen mahdolliseksi. Hän kertoi Skepsiksen huono-onnisista yrityksistä pitää yhteyttä muiden Pohjoismaiden skeptikkoyhdistyksiin. "Seminaarivalmistelujen ollessa jo pitkällä kirjoitimme sisaryhdistyksillemme Ruotsiin ja Norjaan. Oli kuitenkin liian vähän aikaa saada heitä mukaan seminaarin suunnitteluun. Kun kuitenkin päätimme kutsua seminaarimme ensimmäiseksi Pohjoismaiden skeptikkojen seminaariksi, se on tulkittava pikemminkin aikomukseksi kuin tosiasiaksi."

Mustelin määritteli lyhyesti, mikä yhdistää skeptikolta: "Olemme sitä mieltä, että paranormaaleja voimia tai ilmiöitä koskevat väitteet ovat riittävän mielenkiintoisia tutkittaviksi ja että ainoa luotettava tapa näiden tutkimusten tekemiseksi on soveltaa terveen maalaisjärjen jalostettua muotoa, tieteellistä menetelmää."

Hän sivuutti tieteen määrittelyn lyhyesti ja kuvaili muutamia ihmeellisiä asioita. Johtopäätös oli seuraava: "Oma näkemykseni, joka saattaa olla väärä, on että todella vakuuttavia todisteita minkään paranormaalin ilmiön puolesta ei ole olemassa."

Mikä sitten pitää skeptikon mielenkiintoa yllä? Mustelin lainasi Terence Hinesia, jonka mukaan oudoinkin väite voi pitää sisällään jotakin hyödyllistä. Esimerkiksi akupunktio on osoittautunut joissakin tapauksissa hyödylliseksi, vaikka sen taustalla oleva teoria ihmisruumiin toiminnasta on virheellinen. Toinen syy kiinnostukselle on paranormaalien väitteiden saama julkisuus. Jos suurta yleisöä

tai poliittisia päätöksentekijöitä johdetaan harhaan, tiedeyhteisöllä on velvollisuus levittää oikeaa tietoa. Kolmas syy liittyy psykologiaan: mikä saa muuten järkevät ihmiset tarrautumaan oppeihin tai uskomuksiin, jotka on kerta toisensa jälkeen osoitettu vääriksi.

"Mielestäni tämä on yksi ihmismieleen liittyvä kummallisuuksia, joita on tutkittava, kun yritämme rakentaa parempaa maailmaa tuleville sukupolville", Mustelin maalaili.

The rules of the game

Seminaarin ensimmäinen luennoitsija oli Skepsiksen varapuheenjohtaja S. Albert Kivinen. Hänen luentonsa aiheena oli The rules of the game eli pelin säännöt. Kivinen kertoi, mitä filosofi ymmärtää paranormaaleilla ilmiöillä ja selvitti omaa kantaansa asiaan.

Kivisen mukaan ilmiö on luokiteltavissa paranormaaliksi, jos se rikkoo vallitsevia tieteellisiä käsityksiä ja on selvästi arkiajattelun vastainen. Esimerkiksi alkeishiukkasten kulku hiukkaskiihdyttimissä voi rikkoa tieteellisiä käsityksiä, mutta siihen liittyviä ilmiöitä tuskin voi pitää paranormaaleina, koska meillä ei ole mitään arkiajattelun odotuksia siitä miten hiukkasten pitäisi liikkua. Sen sijaan pöytien levitointi valvotuissa olosuhteissa voisi täyttää molemmat ehdot: siinä meillä olisi paranormaali ilmiö.

Kivisen oma tieto-opillinen kanta on, että paranormaaleja ilmiöitä voi hyvinkin olla olemassa, mutta me emme voi koskaan tietää, että niitä on. Tästä seuraa, että paranormaaleja ilmiöitä ei voi tuottaa valvotuissa kokeissa.

Parapsykologin puheenvuoro

Parapsykologian professori Robert Morris Edinburghin yliopistosta luennoi aistien ulkopuolista havaitsemista käsittelevien kokeiden tilastollisesta merkitsevyydestä. (On the statistical significance of the phenomena observed in ESP experiments).

Luennon sisältö ei tarkkaan ottaen vastannut sen otsikkoa, mikä varmasti olikin suuri helpotus monille kuulijoille. Tilastotieteellisten hienouksien sijasta Morris kertoi, millaisia tekijöitä ESP:n tutkijan on otettava huomioon koejärjestelyjä suunnitellessaan. Vaaroja on runsaasti: koehenkilöiden välillä voi tapahtua monenlaista huomaamatonta viestintää aivan normaaleilla aisteilla. Viestit voivat olla tahallisia tai tahattomia, minkä lisäksi tutkija itse voi tulkita koetuloksiaan väärin tai tehdä tukun muita virheitä. Morrisin mukaan tutkijan odotukset voivat myös vaikuttaa tuloksiin.

Morrisin oma kanta ESP-tutkimusten tuloksiin on, että niissä on kuin onkin havaittu jonkinlainen "heikko signaali". Hän ei kuitenkaan halunnut ottaa kantaa siihen, merkitseekö se aistien ulkopuolista havaitsemista vai jotakin muuta. Mitään filosofisia johtopäätöksiä hän ei myöskään ollut valmis tekemään, mutta

korosti mm. yhdysvaltalaisen parapsykologin Charles Honortonin tuoreiden tutkimustulosten merkitystä. Morrisin mukaan niiden keskeinen merkitys on, että tutkimuksia kannattaa jatkaa.

OBE:n opetukset

Parapsykologian tohtori Susan Blackmore Bristolista kertoi kymmenen vuoden ajan tutkimastaan ruumiistapoistumisilmiöstä eli OBE:stä (Out of Body Experience). Blackmore on itse kokenut OBEja sekä haastatellut satoja ihmisiä, joilla on samankaltaisia elämyksiä.

Blackmoren mukaan OBE:n selittämiseksi ei tarvita teorioita tai hypoteeseja paranormaalien voimien läsnäolosta. Blackmore selittää ilmiötä siten, että kun ihmisen normaali mielikuva todellisuudesta hajoaa kuoleman läheisyydessä tai meditaation yhteydessä, sen tilalle astuu toinen toisenlainen kuva todellisuudesta. Hyvin usein tämä vaihtoehtoinen mielikuva on lintuperspektiivissä, ja siihen liittyy leijailun tunne. Blackmore sanoi, että ruumiista ei "poistu" yhtään mitään, vaan muuttunut tajunnantila syntyy omien aivojen muistista ja mielikuvista.

Kiintoisat kummitukset

Kirjailija Andrew MacKenzie kertoi seminaarillemme Britannian perinteikkäästä kummitustutkimuksesta esitelmässään "Spontaanien tapausten todistusarvo" (Evidential value of spontaneous cases).

MacKenzien sanoma hukkui valitettavasti luentosalin heikkoon akustiikkaan, mutta sen verran tuli kuulijoille selväksi, että hän pitää osaa kummitteluraporteista kiistattomasti selittämättöminä. Hänen mukaansa luotettavia raportteja kummitteluista on niin paljon, että ilmiötä ei sovi sivuuttaa köykäisin perustein.

Tähtivieraat väittelyssä

Astrologian opetuksia puitiin seminaarimme toisena päivänä, lauantaina 14. lokakuuta. Tähtivieraamme oli entinen ammattiastrologi, fysiikan tohtori Geoffrey Dean Perthistä Länsi-Australiasta. Dean on ilmeisesti tunnettu ja arvostettu väittelijä myös astrologien keskuudessa, koska paikalle oli saapunut joukko suomalaisia tähdistäennustajia.

Dean selosti hauskasti kuvitetussa esitelmässään ensin astrologian perusväittämiä ja niitä vastaan esitettyjä tutkimustuloksia. Hänen mukaansa astrologia saattaa hyvinkin olla hyödyllistä joillekin, erityisesti sitä ammatikseen harjoittaville ihmisille. Myös astrologien asiakkaat ovat yleensä tyytyväisiä — Dean itse lupasi aikoinaan rahat takaisin jokaiselle tyytymättömälle asiakkaalleen, mutta ei koskaan joutunut maksamaan. Asiakkaiden tyytyväisyydellä ei kuitenkaan ole

mitään tekemistä sen kanssa, pitävätkö astrologien väitteet paikkaansa. Tähän kysymykseen Deanilla oli varovainen vastaus: väitteille tähtien vaikutuksista ei ole löytynyt tukea tieteellisistä tutkimuksista eikä astrologiassa ole mitään paranormaalia.

Deania varten seminaariimme oli kutsuttu vastaväittäjä, Suomen astrologisen seuran puheenjohtaja, dosentti Kyösti Tarvainen. Hän kertoi omasta puolestaan, mitä todistusaineistoa astrologiaan uskova tutkija voi esittää kantansa tueksi.

Tarvainen vetosi mm. siihen, että astrologia on vanha ala, jota harrastivat aikoinaan myös monte suuret tiedemiehet kuten Johannes Kepler ja Galileo Galilei. Tarvaisen mielestä astrologiaan perehtymättömien tiedemiesten ei pitäisi arvostella alaa, koska he eivät ole perehtyneet tähtikarttojen tulkinnan monimutkaisiin sääntöihin. Dean oli kuitenkin perehtynyt näihin sääntöihin sen verran, että rohkeni käydä Tarvaisen kanssa väittelyyn siitä, minkälaisia todisteita sopii hyväksyä ja mitä on hylättävä.

Skepsis-yhdistyksen puheenjohtajan Nils Mustelinin osallistuminen keskusteluun oli ilmeisesti liikaa joillekin astrologian harrastajille. "Bullshit!" kajahti erään nuoren tähtimiehen kommentti Mustelinin puheenvuoroon.

Säteilyä suonista

Lauantaina iltapäivällä käsiteltiin taikavarpuja ja maasäteilyä. Skepsiksen oma emeritusprofessori Nils Edelman Åbosta kertoi varpujen käytön pitkästä historiasta ja salaperäisten maasäteiden etsinnöistä viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana.

Edelmanin mukaan varpumiehet löytävät usein vettä, mutta eivät varpunsa vaan kokemuksensa ja luonnontuntemuksensa ansiosta. Geologia se ei hämmästytä, koska pohjavettä on käytännöllisesti katsoen kaikkialla; vettä löytyy, kunhan porataan tarpeeksi syvälle. Edelman selvitti myös, ettei pohjavesi virtaa missään "suonissa".

Oksanhaarukasta tehdyn taikavarvun taipumisen Edelman selitti siten, että varpumies vääntää oksaansa tiukasti ja synnyttää puuhun voiman, joka purkautuu ennen pitkää hänen itsensä tajuamatta esimerkiksi käsien lihasten väsyessä.

Edelmanin teemasta jatkoi teoreettisen kemian professori Rolf Manne Bergenin yliopistosta. Hän kertoi, miten Norjan Punainen risti ja puolustusvoimat ovat kokeilleet taikavarpuja lumivyöryjen uhrien etsinnöissä. Mannen tuomio näille puuhille oli yksiselitteinen; hänen mielestään ihmishenkien pelastamiseksi kannattaisi käyttää kehittyneempää tekniikkaa tai tarkkavainuisia koiria.

Seminaarin lopuksi taikurivieraamme James Randi esitteli omia kokemuksiaan varpumiesten testaamisesta. Randin koejärjestely on perustunut pienelle kentälle sijoitettuun putkiverkkoon. Putkien päissä on venttiilit, joita satunnaisesti sulkemalla ja avaamalla ohjataan veden kulkua järjestelmässä. Toistaiseksi tehdyissä taikavarpukokeissa ei ole löytynyt niin taitavaa vedennäkijää, että Randi olisi joutunut maksamaan 10 000 dollarin palkintoaan.

Varpumies epäonnistui

Randi esiintyi uudelleen seminaarimme päätöspäivänä sunnuntaina 15. lokakuuta. Aamupäivällä yhdistyksen vieraille esiteltiin suomalaisten pseudotieteellisten seurojen järjestämiä Hengen ja tiedon messuja Suomalaisella yhteiskoululla. Tilaisuudessa esitteli taitojaan myös oikea taikavarpumies Toivo Kauppinen, joka osoitti reipasta urheilumieltä ja otti vastaan Randin haasteen.

Paikalla ollut muutaman kymmenen hengen joukko ja television A-Studion kuvausryhmä saivat todistaa, että varpumiehen kyky toimi sataprosenttisesti aina kun hän tiesi mihin suuntaan varvun pitäisi kääntyä. Kun koe tehtiin sen jälkeen Randin neuvojen mukaan sokkona, varpu muuttui täysin tunnottomaksi. Koeesineenä oli varpumiehen itsensä valitsema palikka, johon varvun piti reagoiman erityisen herkästi.

Randi teetti Kauppisella kolme kymmenen yrityksen sarjaa, joista kaksi sokkona. Varpumiehen tehtävä oli vain sanoa, onko palikka pahvilaatikossa vai ei. Ensimmäisessä sokkosarjassa onnistumisia oli viisi, toisessa kolme. Kun onnistuminen ilman sokkoa oli täydellinen, Kauppisen selitystä varvun toimintamekanismista ei voitu hyväksyä. Randi sai pitää 10 000 dollariaan.

Julkisuuden kirous

Skepsiksen hallitus saattoi todeta kokouksessaan 8. marraskuuta, että seminaari oli sujunut vallan mainiosti. Myös valtaosa saamastamme julkisuudesta oli myönteistä, mikä ihmetytti mm. norjalaista toimittajavierastamme Erik Tunstadia. Hän työskentelee Oslossa Tiede *2000* -lehteä vastaavassa *Popularvetenskapelig* Magasinissa, joka tulee julkaisemaan Skepsiksen seminaarista laajan jutun vuodenvaihteen numerossaan. Kotoinen "tiedelehtemme" sen sijaan ei huomannut seminaaria lainkaan.

Sanomalehdet osoittivat erityisesti Randia kohtaan yllättävän suurta mielenkiintoa. Eräänlaisena tiedotustoiminnan riemuvoittonakin tapahtumaa voidaan pitää, koska Hesarin vitsiprofessori Kari Suomalainen käytti skepsiksen haastetta pilapiirroksessaan 15. lokakuuta (kuva ohessa). Muuten HS ei jaksanut kovin tarkkaan seurata seminaaria eikä edes ollut paikalla Randin esitelmätilaisuudessa. Hufvudstadsbladet ja Uusi Suomi sen sijaan osoittivat suurta kiinnostusta.

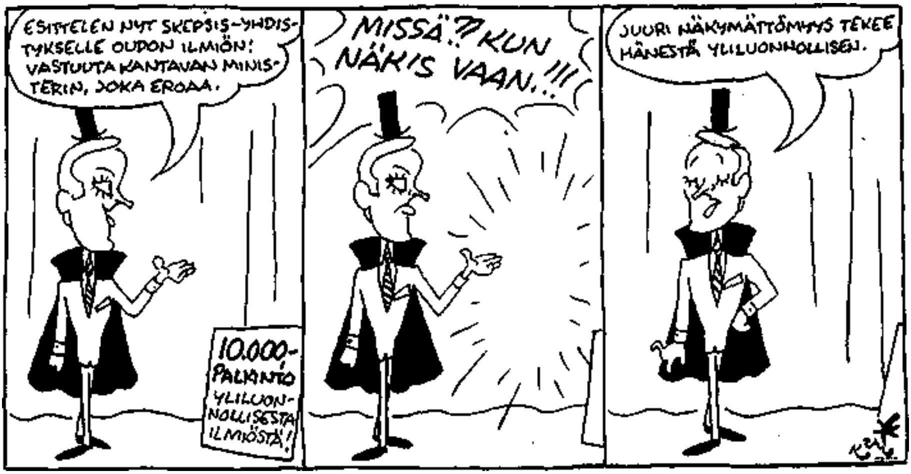
Lehdet kiinnittivät Randin lisäksi huomiota odotetusti Skepsiksen 10 000 markan haasteeseen ja WSOY:lle myönnettyyn huuhaa-palkintoon. Nämä uutiset annosteltiin kahdelle eri päivälle, jotta toimittajilla olisi ollut kaksinkertainen mahdollisuus selostaa myös Skepsiksen seminaarin antia.

Ymmärrettävistä syistä kukaan toimittaja ei jaksanut tai ehtinyt seuraamaan koko seminaaria, joten allekirjoittanut sai laatia pikavauhtia yhteenvedon kaikista

esitelmistä. Suomenkielistä resume'ta vaati erityisesti Iltalehden toimittaja, joka sitten ansiokkaasti julkaisikin sen lähes kokonaan omana juttunaan.

Tila ei tässä anna mahdollisuuksia lehtijuttujen tarkempaan referointiin. Otsikoista saamme kuitenkin seuraavanlaisen sikermän: "Ruumiistapoistuminen, taikavarvut ja maasäteily puhuttavat yliopistolla" (HS Minne mennä -osastossa 13.10.); "10 000 markan palkinto yliluonnollisen ilmiön tuottamisesta valvotuissa oloissa" (Suomen tietotoimiston juttu, lähetetty 13.10, julkaistiin monissa maakuntalehdissä 14.10.); "Skepsis tarjoaa kymppitonnia yliluonnollisesta ilmiöstä" (HS tiedesivu 14.10); "Siare ohoj! / 10 000 mark för paranormalt fenomen" (Hbl 14.10.); "WSOY fick humbugpris" (Hbl 15.10.); "WSOY:lle epäilijöiden vuoden huuhaa-palkinto / Tekotiede tappaa ihmisiä" (US 15.10); Randi paljastaa huijareita Helsingissäkin (HS 15.10.); "Varpu ei värähdä, kun Randi on läsnä / 10 000 dollaria meni kaivonkatsojalta sivu suun" (Ilta-Sanomat 16.10.); "Mirakulösa trick kan lura också dig" (Hbl 16.10.); "Jupiter oli väärässä asennossa... Taikavarpu ei toiminutkaan" (Kansan Uutiset 17.10.).

Uutistoimittajien lisäksi myös pari kolumnistia oli huomannut Skepsiksen haasteen olemassaolon. Uuden Suomen Jaakko Okker kirjoitti, että 10 000 markan palkinto kuuluu ehdottomasti Paavo Väyryselle, joka onnistui 1981 irtautumaan ulkoministerin ruumiistaan ja keskustelemaan ministerineuvos Viktor Vladimirovin kanssa pelkästään puoluejohtajan ominaisuudessa. Kansan Uutisten Yrjö Rautio puolestaan totesi, että rajatietoon uskovat voittivat skeptikot pistein 3 000 - 100 (Luvut viittasivat rajatiedon messujen ja Skepsiksen seminaarin yleisömääriä). Myös Rautio piti Väyrysen toimintaa yliluonnollisena, mutta vastuuta kantava poliitikko ei hänen mukaansa ole paranormaali: Skp:n entinen puheenjohtaja Arvo Aalto nimittäin erosi talousskandaalin vuoksi 1988.

Bob Morris uskoo parapsykologian tulevaisuuteen

Erkki Kauhanen

Tällä hetkellä Euroopan ainoa parapsykologian oppituoli on Arthur ja Cynthia Koestlerin testamenttilahjoituksella perustettu professuuri Edinburghin yliopistossa Skotlannissa. Sen ensimmäinen haltija, professori Robert Morris tulee joulukuussa toimineeksi virassaan neljä vuotta. Morris vieraili lokakuussa Helsingissä Skepsiksen seminaarissa, ja kertoi siinä yhteydessä luottavansa yhä vahvasti parapsykologian tulevaisuuteen.

Kiinnostavimpana yksittäisenä kehitysaskeleena viime vuosilta Morris piti johtavan parapsykologin Charles Honortonin ja johtavan kriitikon Ray Hymanin äskettäin käymää debattia. Kiista syntyi, kun Hyman arvosteli koko tähänastista tutkimusperinnettä vakavista metodologisista puutteista.

Honorton tietysti puolustautui parhaansa mukaan, ja kun kerran puheväleihin oli päästy, molemmat herrat lopulta laativat yhdessä sellaiset säännöt, joita noudattava koejärjestely tyydyttäisi vaativintakin kriitikkoa, eli siis Hymania.

Tämän jälkeen Honorton laati laboratorioonsa Hymanin kanssa sopimiensa kriteerien mukaiset järjestelyt, joissa mm. tietokoneen avulla tapahtuvalla proseduurin valvonnalla on merkittävä osuus. Morris kertoi juuri ennen Suomeen lähtöään saaneensa kuulla, että tällä koejärjestelyllä tehty ensimmäinen täysimittainen testisarja oli edelleen antanut vahvan positiivisen korrelaation.

Hymanin kommentista ei vielä ollut tietoa, eikä Morris itsekään ollut vielä kerennyt perehtyä siihen, mitä Honorton oikein oli tehnyt, ja miten. Tähän palannemme, kunhan meillä kenties joskus keväällä toivottavasti on käytettävissä Honortonin koeselostukset ja Hymanin kommentit. Pallo on nyt kuitenkin Hymanilla, Morris sanoi.

Ylipäätään Morris kertoi parapsykologian tutkimuksen olevan kääntymässä yhä käytännönläheisempien tutkimusasetelmien suuntaan. Tällä hän tarkoitti sitä, että mm. tutkimusaiheiden valinta pyritään tekemään niin, että tuloksilla on yleistä kiinnostavuutta aivan siitä riippumatta, löytyykö mitään ESP:hen viittaavaa.

Esimerkkinä tästä Morris mainitsi erään oppilaansa tutkimukset. Tämä myös taikurinkoulutuksen saanut henkilö selvittelee sitä, millaiset seikat esim. taikurien esityksissä saavat ihmiset uskomaan kokeneensa jotain yliluonnollista. Tällä on tietysti merkitystä yleisen havaintopsykologian kannalta.

Kun kysyin parapsykologian tutkimuksessa tällä hetkellä vallitsevista paradigmoista, Morris kertoi itse olevansa kiinnostunein teorioista, jotka pyrkivät

analysoimaan oletettuja ESP-ilmiöitä kommunikaatioteoreettisin käsittein. Kun esimerkiksi on havaittu, että ESP-testitilanteissa ihmiset tapaavat saada voimakkaimmat positiiviset tulokset, kun he ovat "mentaalisen hiljaisuuden tilassa", Morris sanoo tämän sopivan hyvin kommunikaatioteoreettisiin kehyksiin. Yleensähän on niin, että signaalin havaitsemista voidaan parantaa paitsi signaalia voimistamalla, myös vähentämällä systeemistä hälyä.

Kaiken kaikkiaan Bob Morris välitti kuvan tieteenalasta, joka ei suinkaan ole kuolemassa, vaikkei kenties ehkä varsinaisesti kukoistakaan. Kun Morrisin kanssa nyt on olemassa kirjoitus- ja puhevälit, tulemme vastaisuudessa varmasti seuraamaan myös parapsykologian kuulumisia.

Astrologiasta vilkas keskustelu Skepsiksen seminaarissa

Nils Mustelin

Astrologian perusväite on, että planeettojen suhteellisten asentojen ja maanpäällisten tapahtumien välillä vallitsee luonteeltaan salaperäinen mutta siitä huolimatta selvästi havaittavissa oleva yhteys, jonka säännöt astrologit ovat vuosituhansien kuluessa paljastaneet. Näiden sääntöjen avulla voidaan muka tehdä hyvin luotettava analyysi ihmisen luonteenpiirteistä tutkimalla hänen ns. .syntymätähtikarttaansa.

Jos tämä väite voitaisiin osoittaa todeksi, kysymyksessä olisi selvästi paranormaali ilmiö, jolla olisi sekä mullistavia filosofisia seurauksia että lukemattomia käytännön soveltamismahdollisuuksia. Esimerkiksi psykologiassa syntymäkartan tulkitseminen voisi kertaheitolla korvata monet hankalat persoonallisuutta koskevat tutkimusmenetelmät.

Sen tähden Skepsiksen hallitus päättikin sisällyttää myös astrologian paranormaalien ilmiöiden empiirisiä perusteita käsittelevän seminaarinsa ohjelmaan. Esitelmöijinä esiintyivät tohtori Geoffrey Dean Australiasta ja Suomen Astrologisen Seuran puheenjohtaja, dosentti Kyösti Tarvainen.

Yleensä astrologian harrastajat ja puolustajat suhtautuvat hyvin kielteisesti astrologian oman piirin ulkopuolelta tulevaan kritiikkiin sekä korostavat, että astrologian paikkansapitävyyttä pystyy arvioimaan vain henkilö, joka on itse perehtynyt astrologiseen metodiikkaan ja on useampien vuosien kuluessa laatinut ja tulkinnut satoja tähtikarttoja.

Vaikka tämä vaatimus on mielestäni täysin kohtuuton, on kuitenkin todettava, että kukaan ei voi vähätellä Geoffrey Deanin näkökohtia viittaamalla astrologiseen kokemattomuuteen. Dean on nimittäin itse toiminut vuosikausia ammattiastrologina — jopa erittäin suurella menestyksellä.

Kiehtovassa ja huumorilla höystetyssä esitelmässään Dean kertoi mm., että hän ammattiastrologina aina antoi asiakkailleen sataprosenttisen takuun: rahat takaisin ilman kysymyksiä, jos asiakas ilmoittaisi, että Deanin laatima horoskooppi ei olisi kaikilta osin täysin tyydyttävä. Tätä takuuta hänen ei kuitenkaan tarvinnut koskaan lunastaa: asiakkaat olivat aina täysin tyytyväisiä.

Eräänlainen käännekohta tapahtui kuitenkin, kun Dean kerran vastoin periaatteitaan suostui ottamaan vastaan kaksi asiakasta samanaikaisesti — kaksi hyvää ystävätärtä, jotka halusivat yhdessä käydä Deanin luona. Jostakin syystä Dean päätti kokeilla miten kävisi, jos hän tahallisesti vaihtaisi asiakkaiden hyvin erilaiset tähtikartat keskenään. Järkyttyneenä hän totesi, että kumpikin nainen täysin hyväksyi ne johtopäätökset, jotka seurasivat ystävättären tähtikartasta — jota hän siis luuli omakseen — ja vastaavasti hylkäsi ne johtopäätökset, jotka perustuivat hänen omaan karttaansa — jonka hän uskoi kuuluvan ystävättärelleen...

Tällöin Dean alkoi tajuta, että astrologian ihmeellinen toimivuus oli vain ihmismielen aiheuttama harha. Tämän jälkeen hän ei enää ole laatinut maksullisia horoskooppeja. Hän keskeytti ammattiastrologin uran ja on viime vuosina tutkinut etupäässä, onko astrologian paikkansapitävyydestä löydetty mitään objektiivista näyttöä.

Koska astrologian puolustajat jyrkästi vastustavat sellaisia tilastollisia tutkimuksia, joissa pyritään eristämään yksittäinen astrologinen tekijä — esimerkiksi henkilön aurinkomerkki (eli "tähtimerkki", kuten Suomessa usein sanotaan) — Dean antoi antoi aluksi helppotajuisen esimerkin tilastotieteen soveltuvuudesta tämän tyyppiseen ongelmaan.

Jos vaikkapa kyseenalaisten laihdutuspillerien valmistajalta kysytään näyttöä hänen menetelmänsä toimivuudesta, hän voi yrittää välttää tätä kiusallista kysymystä vetoamalla siihen, että ihmisen lihavuuteen vaikuttavat niin monet seikat — geneettinen perimä, työtehtävät, ruokavalio yms. — ettei hänen pillerinsä vaikutusta voida erikseen havaita. Mutta juuri tilastollisen tutkimuksen avulla on mahdollista eliminoida muut tekijät. Vaikka pillerien laihduttava vaikutus olisikin hyvin pieni, sen voisi todeta vertaamalla keskenään kahta riittävän suurta ja satunnaisesti valittua ryhmää, jotka eroavat toisistaan vain siinä, että toisen ryhmän jäsenet käyttävät ko. pillereitä ja toisen eivät. Karkeasti sanoen: jos näiden kahden ryhmän jäsenten keskipainot ovat yhtä suuret, korrelaatio painon ja laihdutuspillerien käytön välillä on nolla, mikä taas merkitsee, etteivät pillerit vaikuta lainkaan ihmisen painoon.

Vastaavia tutkimuksia astrologisten tekijöiden vaikutuksesta ihmisen persoonallisuuteen ja käyttäytymiseen on viime vuosikymmeninä tehty runsaasti. Yhteenvetona Dean totesi, että mikäli astrologiset tekijät ylipäätään ovat yhteydessä persoonallisuuden piirteiden kanssa, vastaavat korrelaatiot ovat pienempiä kuin 0,04. Tämä vastaa tilannetta, jolloin heittämällä kolikkoa 100 kertaa saadaan 52 kruunua ja 48 klaavaa, kun tilastollinen odotusarvo on 50 - 50.

Tällainen efekti on aivan liian pieni antaakseen astrologialle minkäänlaista käyttökelpoisuutta. Lisäksi kysymyksessä on tutkimusten antama yläraja; itse

asiassa on täysin mahdollista, että korrelaatiot niin yksittäisten tekijöiden kuin niiden yhteisvaikutuksenkin osalta ovat täsmälleen nollia.

Tästä huolimatta Dean totesi, että tämäntyyppisiä tutkimuksia pitäisi jatkaa. Olisihan mitättömän pienenkin astrologisen korrelaation havaitseminen mullistava läpimurto, vaikka sitä ei voitaisikaan käytännössä hyödyntää.

Vaikka Kyösti Tarvainen ei tietenkään tuntenut Deanin esitelmän yksityiskohtaista sisältöä etukäteen, hän oli kuitenkin aikaisemmin perehtynyt sen verran Deanin tärkeimpiin julkaisuihin, että odotin hänen esityksestään hyvin konkreettisia vastaväitteitä. Tällaisia ei kuitenkaan saatu. Sen sijaan Tarvainen korosti voimakkaasti, että asiakkaan (eli tulkinnan kohdehenkilön) valmiutta hyväksyä myös väärään tähtikarttaan perustuva tulkinta ei voida pitää argumenttina astrologian paikkansapitävyyttä vastaan. Ymmärtääkseni tämä perustuu siihen, että asiakas ei yleensä tunne itseään niin hyvin, että hän pystyisi arvioimaan astrologisen tulkinnan hienoimpia vivahteita.

Kun Tarvainen ei myöskään tuntunut antavan paljoa arvoa tilastollisille tutkimuksille — ei ainakaan silloin, kun tulokset ovat astrologisten tulkintasääntöjen vastaisia — mieleeni jäi sellainen kuva, että Tarvaisen mukaan painavin argumentti astrologian puolesta on astrologiaa harrastavan henkilön oma vakaumus tekemiensä tulkintojen paikkansapitävyydestä.

Samaan suuntaan meneviä ajatuksia tuotiin esiin myös esitelmiä seuranneessa hyvin vilkkaassa keskustelussa, johon osallistui mm. pieni mutta verraten äänekäs joukko astrologian kiihkeitä kannattajia. Tässä yhteydessä korostettiin systemaattisen astrologisen koulutuksen merkitystä tavalla, joka sai ainakin skeptikon ihmettelemään, oliko kysymys tiedollisten kykyjen ja kriittisen ajattelun kasvattamisesta vai uskonnollisen indoktrinaation antamisesta.

Tämä mielenkiintoinen ja hyvin valaiseva keskustelu kärjistyi tavallaan hyvin yksinkertaiseen kysymykseen, jonka Geoffrey Dean asetti yhdelle astrologian puolustajista: "Millaisen näytön sinä hyväksyisit todistuksena siitä, että astrologinen oppirakennelma on virheellinen?" Vastaus oli "En minkäänlaista!" Tähän Dean taas vastasi, että jos mikään ei voi osoittaa astrologiaa vääräksi, silloin mikään ei myöskään voi osoittaa sitä oikeaksi.

Jonkinlaisena yhteenvetona keskustelusta voitaisiin todeta, että ainakin seminaariin osallistuneet astrologian harrastajat mielellään vetosivat astrologian väitettyyn empiiriseen pohjaan ja viittasivat sellaisiin tutkimuksiin, jotka tuntuvat antavan astrologialle edes hyvin heikkoa ja käytännön kannalta riittämätöntä tukea. Mutta kun empiirisen tutkimuksen tulokset ovat selvästi ristiriidassa astrologian perusväitteen kanssa, silloin astrologia ei ole tavanomaista tiedettä, vaan jotakin paljon syvempää ja viisaampaa.

Eli kuten vanhassa sotilaskaskussa sanotaan: jos kartta ja maasto eivät ole toistensa kanssa yhtäpitäviä, kartta pätee.

Tämä asenne on aina ollut yksi pseudo- eli valetieteen tärkeimmistä tunnusmerkeistä.

Miksi astrologia näyttää toimivan?

Timo Kaitaro

Dosentti Kyösti Tarvainen korosti Skepsiksen seminaarissa astrologiaa puolustavassa esityksessään henkilökohtaisen kokemuksen merkitystä astrologian validiteetin arvioinnissa. Tässä saattaisikin piillä jyvänen totuutta, vaikkakaan ei välttämättä Tarvaisen tarkoittamassa mielessä. Astrologilla nimittäin on työnsä puolesta erinomainen mahdollisuus tutustua suureen joukkoon ihmisiä ja tehdä havaintoja heidän persoonallisuudestaan ja sen yhteyksistä eräisiin muihin seikkoihin ja piirteisiin (sosiaalinen asema, pukeutuminen, eleet, jne.). Näin hänelle kertyy samantapaista tietoa ihmisten persoonallisuudesta ja sen rakenteesta kuin esimerkiksi kliiniselle psykologille. Voikin siis olettaa, että astrologia toimisikin osittain juuri tämän tiedon pohjalta eräänlaisena jäsentävänä skeemana, jolla tätä tietoa jäsennetään ja tallennetaan muistiin.

Edellä esitetyllä idealla on eräitä mielenkiintoisia seurauksia, jos ajatellaan, mitä kognitiivinen psykologia kertoo muistin toiminnasta. Vastaanotettavaa tietoa jäsennetään erilaisten kognitiivisten skeemojen ja käsitejärjestelmien avulla. Ärsykkeitä, joihin emme pysty helposti soveltamaan mitään käytössämme olevia skeemoja tai käsitteitä, ja jotka ovat meille pelkkää sekasotkua, on vaikeampi säilyttää muistissa kuin skeemoihin helposti liitettävää mielekästä informaatiota. Esimerkiksi merkityksettömiä kirjainsarjoja tai vieraan kielen sanoja on vaikeampi muistaa kuin merkityksellisiä sanoja. Tämä seikka, yhdessä eräiden muiden ihmisiä tietojenkäsittelijöinä luonnehtivien piirteiden kanssa, selittää useiden virheellisten teorioiden pysyvyyden. Jos meillä on esimerkiksi skeemana stereotyyppi tappelevasta ja häiriöitä aiheuttavasta mustalaisesta, huomioimme ympäristöstä kaikki tappelevat mustalaiset. Emme juurikaan kiinnitä huomiota rauhallisiin mustalaisiin. Näin teoriamme mustalaisten luonteesta saa systemaattisesti vahvistusta, vaikka mustalaiset eivät olisikaan sen väkivaltaisempia kuin me muut. Näin todennäköisesti kävisi myös astrologille, joka yrittäisi kerätä henkilökohtaisia kokemuksia astrologian pätevyydestä: kaikki astrologian käsitejärjestelmään liittyvä ja sopiva aines tallentuisi muistiin ja käsitys astrologian pätevyydestä vahvistuisi.

Uskon kuitenkin, että astrologian näennäiseen toimivuuteen liittyy muutakin kuin astrologin virhepäätelmiä. Psykologien käytössä on useita ns. projektiivisia testejä, jotka perustuvat siihen, että koehenkilön tulkintaan epämääräisestä tai monimielisestä ärsykkeestä vaikuttavat ärsykkeen tarjoaman runsaan pelivaran ansiosta tulkitsijan persoonallisuus, motiivit, psyykkinen tila sekä hänen yksilöllinen ja persoonallinen tapansa jäsentää todellisuutta. Astrologisen kartan tulkinta ei tiettävästi ole täysin mekaanista yksinkertaisten sääntöjen ohjaamaa toimintaa (paitsi tietenkin jo kyse on tietokoneella tehdystä horoskoopista) vaan luovaa

kokonaisvaltaista tulkintaa — seikka, jota astrologitkin mielellään korostavat. Edellä kuvattu projektiivinen elementti tulee tulkintaan mukaan ainakin kahdella tavalla. Jos tähtikarttaa ei ole tehty sokkona vaan siten, että astrologi itse vastaanottaa ja haastattelee asiakkaansa, voi astrologi käyttää alitajuisesti hyväkseen tällä tavalla saatua tietoa sekä ihmistuntemustaan tulkitessaan karttaa. Toinen projektiivinen tulkinta tapahtuu, kun astrologin tulkinnan vastaanottava asiakas tulkitsee saamansa tekstin odotustensa, pelkojensa ja minäkuvansa valossa valikoiden ja antaen epämääräisillekin käsitteille omaan elämäänsä liittyvän tulkinnan.

Kun miettii edellä mainittuja seikkoja tuntuisi varsin yllättävältä, jos astrologia ei näyttäisi toimivan. Kun vielä huomioidaan, että tähtimerkkeihin liittyvät persoonallisuuden piirteet ovat varsin yleisesti tiedossa ja vaikuttavat ihmisten minäkuvaan ellei suorastaan persoonallisuuteen, olisin taipuvainen pitämään astrologien ennustusten systemaattista epäonnistumista paranormaalina, en niiden toteutumista. Olettaisin myös, että yksittäisen astrologin tietovarastoon kerääntyy pikkuhiljaa paljon oikeaa ja paikkansa pitävää psykologista tietoutta, jota hän pystyy hyödyntämään työssään. Kokenut astrologi on näin ollen aina kokematonta parempi. Toisaalta voi olettaa, että myös itse astrologiaan ja siihen liittyvään persoonallisuustypologiaan on aikojen alusta lähtien kerääntynyt paikkansa pitäviä psykologisia yleistyksiä.

Astrologi terapeuttina

Astrologisten ennustusten toimivuutta voidaan tarkastella, paitsi edellä kuvatusta, niiden todenmukaisuuteen liittyvästä näkökulmasta, myös psykoterapeuttisesta näkökulmasta. Paitsi pseudotiedettä, on astrologia myös eräänlaista pseudopsykoterapiaa. Teorian virheellisyydestä huolimatta se saattaa todella täyttääkin joitakin terapeuttisia tehtäviä. Ennustuksen vastaanottaja voi ennustuksesta löytää, paitsi hallitsevat ja jo ennestään itselleen tutut piirteet, myös joitakin "piileviä" toteutumistaan odottavia piirteitä, toiveita tai päämääriä, jotka hän edellä kuvatun projektiivisen tulkintansa avulla on siirtänyt horoskooppiin, tai jotka astrologi on ihmistuntemuksensa avulla sinne projisoinut. Luonnollisesti myös kuvaukset, jotka astrologinen teoria on sijoittanut horoskooppiin vailla sen kummempia perusteluja enemmän tai vähemmän mielivaltaisesti, saattavat osua kohdalleen. Myös viimeksi mainitussa tapauksessa projektio ja valikoiva huomion kiinnittäminen tulevat kuvaan mukaan vahvistamalla osuvuutta.

Etenkin edellä kuvatun projektion ansiosta astrologia voi toimia itsetuntemuksen välineenä ja jonkinlaisena terapeuttisena itsensä kehittämisen rohkaisuna. Etenkin epäselvissä elämäntilanteissa, tällainen rohkaisu voi auttaa jäsentämään suunnan valintaa. Ovathan omat tiedostamattomatkin toiveet jo valmiiksi projisoitu ennustukseen sitä tulkitessa. Asiakas seuraakin tähtien sijasta viime kädessä omia tietoisia tai tiedostamattomia toiveitaan. Kun lisätään itsesuggestion vaikutus voivat hyvinkin spesifit ennustukset, vaikkapa vesimiehen kanssa

solmittavasta avioliitosta toteutua — ennustukset, jotka olivat saattaneet ilman astrologin ennustusta jäädä toteutumatta.

Edellä sanotusta voi vetää joitakin johtopäätöksiä siitä, miten astrologiaa tulisi harjoittaa. Ennustusten tulisi olla monimielisiä, jotta asiakkaan omille tulkinnoille, toiveille ja odotuksille jäisi mahdollisimman paljon pelivaraa (esimerkissämme hän voisi näin valita miehistä sen jonka kanssa hän todella haluaa mennä naimisiin, eikä suinkaan sitä, jonka horoskooppimerkki vastaa ennustajan mielivaltaisesti valitsemaa). Toiseksi astrologin tulisi tuntea vastuunsa: huono ja vastuuton astrologi voi aiheuttaa paljon kärsimystä ja ongelmia. Hyvästä astrologista voisi joillekin olla hyötyäkin.

Homo Ludens ja ennustaminen

Se mitä edellä on sanottu astrologiasta koskee kaikkia muitakin ennustusten lajeja. Toisaalta tämän ennustuksesta saadun hyödyn kannalta on itseasiassa yhdentekevää uskommeko tähtien vaikutukseen tai muihin taikavoimiin. Esimerkiksi tarot-korteilla ennustaminen ilman uskoa niiden taikavoimiin täyttänee edellä kuvatut terapeuttiset tehtävät ilman pseudotieteellistä painolastia. Ei ole välttämätöntä uskoa, että ennustukset on kirjoitettu tähtiin, vaan yhtä hyvin voi uskoa niiden olevan oman ja mahdollisesti ennustajan mielen ja sekä sattuman yhteistulosta. Tämä ei vie ennustuksilta pohjaa edellä kuvattujen terapeuttisten tehtävien suhteen. Pikemminkin päinvastoin, minulla voi olla syytä olettaa, että oma mieleni yhdessä ennustajan mielen sekä sattuman kanssa pystyvät vastaamaan tulevaisuutta koskeviin kysymyksiin paremmin kuin tähdet. Ovathan edellä mainitut seikat — oma psyyke ja muiden ihmisten psyyket sekä sattuma — olleet viime kädessä vastuussa elämäni tähänastisestakin suunnasta ja mielekkyydestä.

Spiritistinen lasin kanssa keskustelu voi olla hauska ja mielenkiintoinen seuraleikki vaikkei uskoisikaan spiritismiin. Samoin olisin valmis pitämään astrologian tai tarot-korteista ennustamisen harrastamista eräänlaisena leikkinä ilman pseudotieteellistä painolastia mielekkäänä ja järkevällekin henkilölle soveliaana. Edellyttäen että myönnämme, että edellä kuvatun kaltaisen psyykkisen projektion lisäksi kysymys on vain sattuman leikistä. Ihmisellä on luontainen kyky assimiloida ja antaa merkitys elämään liittyville sattumille, jotka tuntuvat usein loksahtavan kohdalleen ikäänkuin ne olisi predestinoitu. Kuten surrealisteja kiinnostaneet "objektiiviset sattumat" (les hasards objectifs) osoittavat, subjektiivinen mielekkyys ja sille vieras ulkoinen kausaliteetti kohtaavat usein hämmästyttävällä tavalla. Tämä ei edellytä edes epätodennäköisiä yhteensattumia vaan on jopa odotettavissa, koska ihmiselle on ominaista antaa merkitys kohtaamilleen asioille omien projektiensa ja toiveidensa valossa.

James Randi sotii huijareita vastaan

Hannu Karttunen

Skepsiksen seminaarin tähtivieras oli taikuri James Randi, yksi CSICOPin perustajajäsenistä. Randi on viime vuosina omistautunut pseudotieteellisten ilmiöiden tutkimiseen ja erityisesti niihin liittyvien huijausten paljastamiseen. Randi on kertonut seikkailuistaan mm. kirjoissaan *Flim-Flam, The Truth about Uri Geller* ja *The Faith Healers.* Viimeksimainittu käsittelee amerikkalaisten televisiosaarnaajien ns. liiketoimintaa. Parhaillaan Randi valmistelee kirjaa Nostradamuksesta.

Vuonna 1964 eräs parapsykologi käski radiokeskustelussa Randia puhumisen sijasta pistämään rahansa peliin. Siitä lähtien Randi on luvannut 10 000 dollaria sille, joka valvotuissa olosuhteissa pystyy osoittamaan paranormaaleja kykyjä. Randin haaste on ollut yhtenä mallina suunniteltaessa Skepsiksen haasteen sääntöjä. Vastaavia haasteita ovat esittäneet monet skeptikkojärjestöt eri puolilla maailmaa. Randin kokeiden periaatteena on ollut, että niiden on oltava mahdollisimman yksinkertaisia ja sellaisia, että kokeen tulos on välittömästi ilmeinen kaikille kokeen havaitsijoille ilman sen kummempia analyysejä.

Randin seminaariesitelmän aiheena olivat taikavarpumiehille suoritetut kokeet. Käytännön syistä niissä käytettiin putkissa virtaavaa vettä. Varpumiehillä ei ennen koetta yleensä ollut mitään tätä vastaan, ja he löysivät varvun avulla oikean putken vuorenvarmasti, jos he tiesivät, missä putkessa vesi virtasi. Mutta heti kun putki valittiin arpomalla ja varpumiehen tietämättä, tulokset muuttuivat täysin satunnaisiksi. Jälkeenpäin sitten kyllä löytyi selityksiä epäonnistumiselle: taivas oli pilvessä tai Jupiter Jousimiehessä. Kuitenkin nämä samat koehenkilöt olivat ennen koetta kirjallisesti vakuuttaneet, että kaikki on kunnossa.

Hengen ja tiedon messuilla vieraillessaan Randi järjesti kokeen yhdelle paikalla olleelle varpumiehelle. Tulokset olivat tavanomaisia: niin kauan kuin varvun käyttäjä näki varpuun vaikuttavan kohteen, varpu reagoi kertaakaan erehtymättä. Mutta kun kohde piilotettiin näkyvistä, tulokset muuttuivat pelkiksi arvauksiksi.

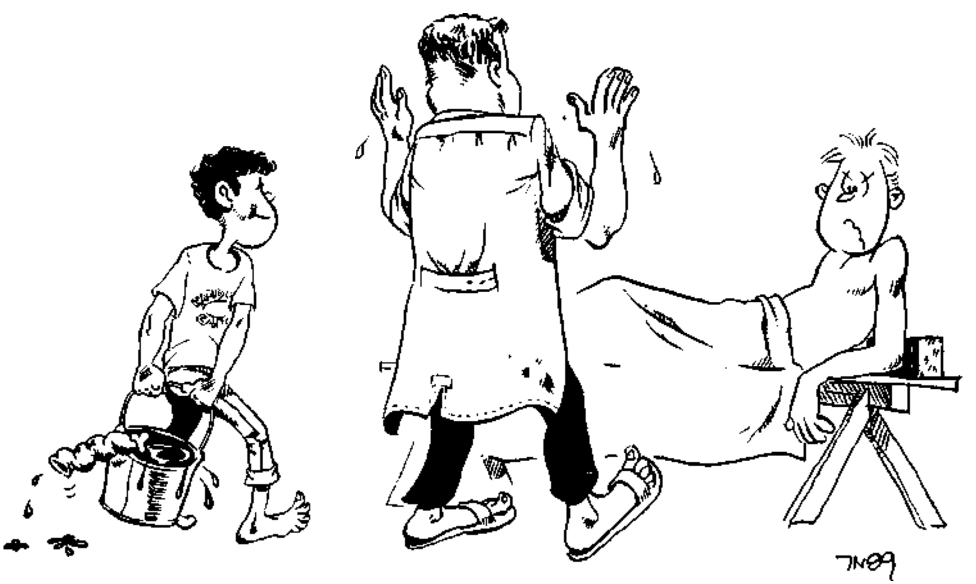
Randin mielestä useimmat varpumiehet ja muut yliluonnollisista kyvyistään vakuuttuneet henkilöt uskovat kykyihinsä vilpittömästi. Testit tuskin heikentävät heidän uskoaan, ja saattavat siksi vaikuttaa turhanpäiväisiltä. Julkisten kokeiden tarkoituksena onkin ensisijaisesti muistuttaa suurelle yleisölle, että terve epäluuloisuus on aina paikallaan. Todella vaarallista toimintaa sen sijaan on erilaisten ihmeparantajien harjoittama puoskarointi.

Randin yleisöluento *The Fraud Merchants* sunnuntaina Porthaniassa yllätti järjestäjät. Tilaisuus jouduttiin siirtämään Porthanian suurimpaan luentosaliin, kun paikalle ilmaantui noin 400 kuulijaa. Vaikka Randi viihdyttikin yleisöään

taatulla esiintymistaidollaan, oli perimmäinen sanoma synkkä. Monet ihmiset laiminlyövät asiallisen hoidon uskoessaan erilaisiin puoskareihin. Videolta saatiin seurata amerikkalaisen saarnamiehen Peter Popoffin ihmeparannustilaisuutta, jossa Randi apureineen oli onnistunut äänittämään Popoffin kuulolaitteeseen lähetetyt salaiset radiosanomat. "En tiennyt, että Jumala käyttää radiota ja hän kuulostaa aivan samalta kuin Popoffin vaimo", veisteli. Randi. Popoffin kaltaisten parantajien tarkoituksena on ilmiselvästi vain rahankeruu. Kuitenkin jotkut kiihkouskovaiset vanhemmat jopa kieltävät lapsiltaan lääkärin avun turvautuessaan näihin ihmeparantajiin.

Suomalaisetkin ovat aikoinaan käyttäneet filippiiniläisiä parantajia, jotka tekevät "verettömiä" leikkauksia. Kysymyksessä on varsin yksinkertainen temppu, jossa parantaja kiskoo näennäisesti potilaan sisältä (useimmiten kanan) sisäelimiä. Randin toinen, mustan huumorin sävyttämä video esitti tällaista leikkausta, jossa veri kyllä virtasi, mutta potilaaseen ei loppujen lopuksi jäänyt minkäänlaisia leikkausjälkiä. Randi kertoi monia järkyttäneen tiedon, että näyttelijä Peter Sellers oli yksi filippiniläisten parantajien uhreista. Sellers kävi useana vuonna parannettava Manilassa ja lykkäsi ohitusleikkausta; kun hän lopulta suostui leikkaukseen, se oli jo liian myöhäistä.

Rajatieteiden kannattajat ja myös monet niihin välinpitämättömästi suhtautuvat henkilöt toteavat mielellään, että mitä haittaa siitä on, jos ihminen haluaa uskoa johonkin, miten perätöntä se sitten onkin. Niin kauan kuin on asia hänen omasta hengestään, se ehkä onkin hänen oma häpeänsä, vaikka huijausta kyllä yleisesti ottaen pidetäänkin rikollisena toimintana, jonka uhrilla on oikeus vaatia korvausta menetyksistään. Mutta vaarantaessaan myös lastensa hengen hänestä itsestäänkin tulee rikollinen.

Voronezhin ufot

Hannu Karttunen

Kunnon ufojuttuja on viime aikoina ollut liikkeellä niukanlaisesti. Niinpä sitten Voronezhin ufotapauksesta kertova uutinen lokakuun alussa saikin runsaasti palstatilaa.

Lokakuun 9. päivänä uutistoimisto Tass kertoi, että Voronezhin kaupungin puistoon oli laskeutunut pallonmuotoinen ufo. Siitä oli astunut ulos pitkä kolmisilmäinen olento ja pieni robotti. Myöhemmin voronezhiläiset ovat kertoneet vierailuja olleen useampiakin syyskuun loppupuolella. Olentoja on ollut yksi tai useampia, ja niiden pituudeksi on ilmoitettu 3-4 metriä. Kun eräs tapausta todistamassa ollut pikkupoika alkoi huutaa peloissaan, osoitti olio häntä jonkinlaisella aseella, ja poika katosi näkyvistä. Poika palasi takaisin vasta ufon poistuttua.

Vierailun todisteena on kaksi kiveä, jotka uutisten mukaan eivät ole peräisin maapallolta. Paikallisen geofysikaalisen laboratorion päällikkö Genrih Silanov kertoo jäljittäneensä laskeutumispaikan biotutkan avulla.

Tapauksesta kertovissa uutisissa on useita epäilyttäviä piirteitä. Alunperin ufon havaitsijoina oli joukko lapsia. Vasta myöhemmin, tapahtuman jo saatua huomattavaa mainetta, alkoivat myös vanhemmat kertoa omia versioitaan. Paikalle saapuneet tutkijat ovat saaneet kokea, etteivät vanhemmat anna heidän haastatella lapsia.

Komsomolskaja Pravda on julkaissut kuvan pallomaisesta ufosta. Kuva julkaistiin myös Helsingin Sanomissa 13.10. Kuvatekstin mukaan kuva on otettu heinäkuussa. Kuitenkin se näyttää esittävän hiihtävää henkilöä! Hiihtäjän takana näkyy pyöreä kiekko, jonka alkuperää suttuisesta kuvasta on mahdoton päätellä. Se voisi hyvin olla vaikkapa laskeva Aurinko tai kirkkaan valon aiheuttama heijastus kameran linssissä, mutta voisi se olla mitä tahansa muutakin.

Pari päivää myöhemmästä uutisesta selviää, millainen vehje biotutka oikein on. Se on taivutettu kupariputken pätkä, jota heilutellaan kädessä. Siis nykyaikainen versio taikavarvusta.

Onkohan nyt käymässä niin, että glasnostin seurauksena neuvostoliittolainen lehdistö omaksuu myös kaikki länsimaisen tiedotustoiminnan negatiiviset ominaisuudet?

Skepsiksen tiedotuksia

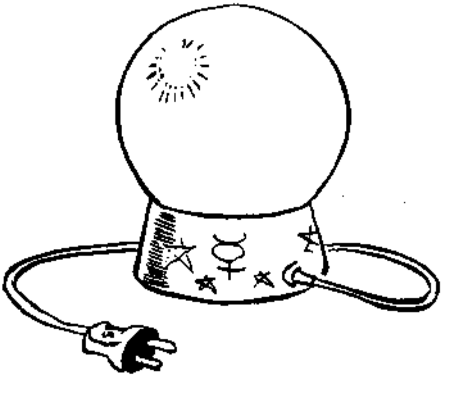
Skeptikon vanhat numerot

Maksamalla vuoden 1989 tilausmaksun saat kaikki tämän vuoden numerot (eli numerot 2, 3, 4 ja 5). Toimituksen työkiireiden ja muiden käytännön vaikeuksien vuoksi niitä ei ole aina voitu toimittaa automaattisesti. Jos siis et ole saanut kaikkia sinulle kuuluvia lehtiä, ilmoita asiasta päätoimittajalle vaikkapa postikortilla. Jos olet huomauttanut asiasta jäsenmaksulomakkeella, asia on osaltasi kunnossa, ja puuttuvat numerot tulevat lähiaikoina.

Skepsiksen esitelmäsarja

Syksyn viimeiset esitelmät on jouduttu vaihtamaan keskenään. Keskiviikkona marraskuun 22. päivänä kertoo Suomen kiistellyin teologi Heikki Räisänen vanhojen tekstien tulkinnasta. Joulukuun 13. päivänä puhuu Nils Edelman Atlantistarusta.

Keväällä esitelmäsarja jatkuu entiseen tapaansa, mutta ohjelma on vielä avoin. Ohjelmasta ilmoitetaan myöhemmin jäsenkirjeellä tai seuraavassa Skeptikossa, mikäli se valmistuu ennen ensimmäistä esitelmää.

Jos haluat liittyä Skepsiksen jäseneksi, lähetä allaoleva lomake täytettynä Skepsiksen sihteerille, jolta voit myös kysellä lisätietoja yhdistyksestä (osoite löytyy sivulta 2).

Jäsenanomus

Nimi

Ammatti ja oppiarvo

Lähiosoite

Postitoimipaikka

Puhelin

Työpaikka

Lähiosoite

Postitoimipaikka

Puhelin

Kokemus Skepsiksen toimialaan liittyvistä asioista, mahdolliset aihetta sivuavat julkaisut, jäsenyys muissa tieteellisissä yhdistyksissä, erityiset mielenkiinnon kohteet (käytä tarvittaessa erillistä paperia):

Hyväksyn Skepsis-yhdistyksen säännöissä määritellyt tarkoituksen ja toimintaperiaatteet (kts. lehden takakansi) ja haluan liittyä yhdistyksen jäseneksi.

Päiväys

Allekirjoitus

Skepsis on 1987 perustettu suomalaisten skeptikkojen yhdistys. Skepsiksen toimintaperiaatteet ovat samantapaiset kuin yhdysvaltalaisen CSICOPin (Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal), mutta se toimii täysin itsenäisesti vaikkakin yhteistyössä CSICOPin ja muiden vastaavien järjestöjen kanssa.

Yhdistyksen säännöissä mainitaan Skepsiksen tarkoituksesta ja periaatteista seuraavaa:

Yhdistyksen tarkoitus on:

- Edistää paranormaaleja ilmiöitä koskevien väitteiden objektiivista ja puolueetonta tieteellistä tutkimusta, ottamatta näiden väitteiden paikkansapitävyyteen kantaa apriorisin, tutkimusta edeltävin perustein.
- Ylläpitää tällaisesta tutkimuksesta kiinnostuneiden ihmisten verkostoa seka pitää yhteyttä vastaavanlaisiin yhteisöihin kotimaassa ja ulkomailla.
- Julkaista paranormaaleja ilmiöitä koskevia väitteitä tutkivia artikkeleja ja kirjoja sekä laatia tällaisia väitteitä sisältävien julkaisujen bibliografioita.
- Järjestää alaan liittyviä kokouksia ja konferensseja seka harjoittaa valistus- ja tiedotustoimintaa.

Yhdistys on poliittisesti, aatteellisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton.

Yhdistyksen hallitus voi hyväksyä anomuksesta yhdistyksen jäseneksi yksityishenkilöitä ja oikeuskelpoisia yhteisöjä, jotka hyväksyvät edellä mainitut yhdistyksen periaatteet.